

## THE PROFESSOR EUGEN TODORAN, FOUNDER OF PHILOLOGICAL SCHOOL AND ACADEMIC LIBRARY

### LE PROFESSEUR EUGEN TODORAN, FONDATEUR D'ÉCOLE DE PHILOGIE ET DE BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ

### PROFESORUL EUGEN TODORAN, ÎNTEMEIETOR DE ȘCOALĂ FILOLOGICĂ ȘI BIBLIOTECĂ UNIVERSITARĂ\*

**Viviana MILIVOIEVICI**

Academia Română – Filiala Timișoara,  
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”  
[viviana.poclid@yahoo.com](mailto:viviana.poclid@yahoo.com)

#### **Abstract**

*The professor Eugen Todoran is a distinct personality in the Romania n culture.*

*By the time he irretrievably reached in the Banatic cultural space he passes through a series of attempts, given both to the familial climate, as, mostly, to the social-political climate of those times. He contributes with studies and scientific researches to diverse publications, manifesting his creating vocation, that of literary critic. Some of the ideas presented in these studies, are to be found as developed in vast researches, effected in author volumes and academic courses.*

*Eugen Todoran was a member of the elite group that created the philological academic teaching in the Banatic cultural space, creating an authentic school of literary exegesis.*

#### **Résumé**

*Le professeur Eugen Todoran est une personnalité distincte dans la culture roumaine.*

*Pour atteindre définitivement dans l'espace culturel de Banat, il passe par une série de tests, à la fois en raison de l'environnement familial, et, en particulier, le climat social et politique de l'époque.*

*Il collabore avec études et des recherches scientifiques dans diverses publications, en manifestant sa vocation créatrice, celle de critique littéraire. Certaines des idées présentées dans ces études se trouvent développés dans les recherches approfondies, matérialisés en volumes de l'auteur et de cours universitaires.*

*Eugen Todoran faisait partie du groupe d'élite qui a créé l'enseignement universitaire de philologie dans l'espace culturel de Banat et il a fondé une école d'exégèse littéraire.*

#### **Rezumat**

*Profesorul Eugen Todoran este o personalitate distinctă în cadrul culturii române.*

*Până să ajungă definitiv în spațiul cultural bănățean trece printr-o serie de încercări, datorate atât climatului familial, cât, mai ales, climatului social-politic al acelor vremuri.*

*Colaborează cu studii și cercetări științifice la diverse publicații, manifestându-și vocația creatoare, aceea de fin critic literar. Unele dintre ideile prezentate în aceste studii, se regăsesc dezvoltate în cercetări de amploare, concretizate în volume de autor și cursuri universitare.*

---

\* Studiu elaborat în cadrul proiectului de cercetare științifică *Eugen Todoran. Scrieri*, Ediție critică de Viviana Milivoievici, din componența Planului de cercetare al Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, 2016

*Eugen Todoran a făcut parte din grupul de elită care a creat învățământul filologic universitar în spațiul cultural bănățean, întemeind o adevărată școală de exegeză literară.*

**Key words:** *Romanian culture, cultural area of Banat, University philological education, School of literary exegesis*

**Mots-clés:** *culture roumaine, espace culturel de Banat, l'enseignement universitaire de philologie, école d'exégèse littéraire*

**Cuvinte cheie:** *cultură română, spațiu cultural bănățean, învățământ filologic universitar, școală de exegeză literară*

### **Introducere**

Născut și crescut pe plaiuri transilvane, dar consacrat literar pe cele bănățene, Eugen Todoran a fost și este un model, sub influența căruia s-au format generații întregi de tineri.

### **Considerații biografice**

Despre viața sa, vorbește el însuși într-un scurt fragment autobiografic (TODORAN, în UNGUREANU, 2004, 55-56), pe care îl reproducem aici. S-a născut la 21 noiembrie 1918<sup>1</sup>, în comuna Cornești, raionul Târnăveni – azi, județul Mureș, localitate „unde tatăl meu era preot. Rămas orfan de tată<sup>2</sup>, am fost crescut de mama mea, care până în 1949 a ocupat diverse servicii administrative: magazioneră, menajeră la Școala Normală de Băieți din Cluj. Școala primară am făcut-o la Cluj, 1925-1929, când am trecut la Liceul Militar din Tg. Mureș, unde am făcut cursul inferior. După un an de întrerupere, am urmat cl. a V-a la Liceul din Năsăud. Am trecut examenul de bacalaureat la Tg. Mureș, în iunie 1938.

În timpul școlărității, n-am făcut parte din nicio organizație politică și n-am activat în niciun partid. În 1937, în cl. a VII-a de liceu, am fost simpatizant al mișcării legionare. Din 1938-1940 am urmat Facultatea de Litere la Cluj<sup>3</sup>, iar în continuare, la Sibiu<sup>4</sup>, între 1940 și 1942, când am luat examenul de licență în *Istoria literaturii române și Estetică*. Din 1942-1944, am satisfăcut stagiul militar la Școala de Ofițeri Rezervă din Arad și Reg. 96 de infanterie Caransebeș, până la 23 august 1944, când cu Divizia 19 inf. am intrat în lupta împotriva armatelor hitleriste în Banat și Ungaria, până în luna noiembrie 1944, când am fost rănit. Evacuat în țară, am stat în diverse spitale până în iunie 1945.

Din 1945, 1 nov., am ocupat postul de suplinitor la Șc. Normală din Cluj, iar din 1946, în urma examenului de capacitate, am funcționat ca profesor titular la limba română la Liceul nr. 4 din Cluj, până în 1950. Din 1948 am fost încadrat până în 1956. Din septembrie 1956 am fost încadrat în funcția de lector la Facultatea de Filologie din Timișoara [...]"

---

<sup>1</sup> Într-un interviu – *Confesiunile unui eminescolog* – publicat în „Orizont”, nr. 2, la pagina 3, din 1989, Eugen Todoran răspunde: „În ziua în care mă nașteam eu, era înmormântat bunicul meu, sau cum se spunea în necrolog: «Ioan Sâmpălean, paroh, în împlinirea datorinții pentru redeşptarea noastră națională, într-un mod dureros și neașteptat.»” Bunicul său fusese împușcat de un învățător ungur din sat, pe motiv că fusese ales să poarte steagul românesc la Marea Adunare Națională, ce urma să aibă loc la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia.

<sup>2</sup> În același interviu, mai sus menționat, profesorul menționează: „După câteva luni murea și tatăl meu de o boală pe care a primit-o într-o închisoare din Ungaria, unde erau adunați cei ce puteau deveni periculoși în evenimentele ce se pregăteau. Acestea sunt evenimentele dramatice care au marcat perioada copilăriei...”

<sup>3</sup> „Universitatea din Cluj nu doar m-a «influențat», ci m-a «format» – afirmă profesorul, în cadrul unei convorbiri cu George Dinu. Tot ce s-a adăugat a rămas în respectul pentru profesorii ei și adeziunea la atmosfera spirituală creată în tradiția unei continuități de cultură românească direct în spațiul culturii europene, pe care Universitatea o întreține la mare nivel.” (TODORAN, DINU, 1988, 3)

<sup>4</sup> „La Sibiu, atmosfera s-a modificat, ca urmare a condițiilor istorice, după cedarea Transilvaniei de Nord, dar orientarea spre cultura majoră n-a făcut decât să potențeze valorificarea unui fond cultural autohton, sub semnul sigur al unui criteriu axiologic.” (TODORAN, DINU, 1988, 3)

Mediul familial a avut o influență covârșitoare asupra formării personalității viitorului scriitor. A copilărit în casa bunicilor, unde domnea atmosfera specifică intelectualilor români de dinainte de Primul Război Mondial. O atmosferă dominată de aspirația spre împlinirea marilor idealuri naționale. Era o casă în care avea acces la „cărțile românești ale timpului, ale scriitorilor ardeleni și din țara veche, cât și unele traduceri din literaturile străine. Erau cărțile bătrânilor, la care se vor adăuga cu anii și cărțile noastre, ale celor ce creșteam, într-o nouă vârstă a istoriei.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Așadar, putea să ia contact nemijlocit cu valorile autentice ale culturii, ceea ce i-a marcat destinul cultural.

### Debutul

În ultimul an al liceului, la 19 ani, Eugen Todoran debutează în publicistică. Se întâmplă în 1937, când publică în „Ghiocelul”, revista Societății de lectură „Junimea”, din Teiuș, primul său articol: *Cultura națională*. Pentru tânărul autor, cultura este o realizare a spiritului uman în strânsă legătură cu natura înconjurătoare, dar și cu sufletul întregului popor, cu toate „bucuriile și necazurile sufletului lui, cu însăși viața.” (TODORAN, 1937, 20) Tot aici scrie despre românism, punând accentul pe „ideea-forță autentică a spiritualității” și criticând voalat presa distructivă, pe care o acuză că „alterează” autenticitatea faptelor pur românești. Soluțiile sale sunt practice, viabile și concrete, el propunând respectarea principiului „unității culturale” (s. a.), care se bazează pe respectarea conștiinței de neam și țară. Îndeplinirea acestui deziderat devenea posibilă în măsura în care se putea înfăptui o propagandă culturală care să privească întregul mediu românesc, de la cel literar, la cel științific și artistic.

### Studenția

Personalitatea viitorului universitar și scriitor s-a format în mediul de mari arderi spirituale al Universității clujene, prin profesorii care l-au instruit și l-au influențat: Lucian Blaga și D. D. Roșca, în domeniul filozofiei, Liviu Rusu, în acela al esteticii, Sextil Pușcariu, în lingvistică sau Dimitrie Popovici, pentru istoria literară. Acestor mentori li se datorează, de altfel, coagularea tinerilor emuli într-un fenomen ale cărui roade se vor putea vedea abia mai târziu: Cercul literar. Generația acestuia s-a manifestat decisiv în cultura noastră după 1960 și a contribuit la revitalizarea scrisului românesc sub semnul esteticului. Așa cum însuși declară, generația lui s-a considerat, o dată cu trecerea timpului, o generație independentă<sup>5</sup>: „Dincolo de orice teribilism negator, pe care unii dintre noi l-au făcut cunoscut în publicistică pentru reconstituirea epocii respective, trebuie să avem în vedere că, oricât de maturizată ar fi fost formația unora dintre inspiratorii «noii direcții», generația sibiană a Cercului Literar, n-a fost posibilă ca «prezență», decât în aceleași condiții de cultură românească în care ne-au fost profesori cei numiți.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3)

### Cercul literar de la Sibiu – o nouă generație

Această grupare culturală a luat ființă în 1940, la inițiativa unor tineri dornici să readucă literele române pe drumul consacrat al unei tradiții bazate pe valori autentice. Eugen Todoran este, alături de Radu Stanca, Ion Negoitescu, Cornel Regman, Deliu Petroiu, I. D. Sîrbu, Henri Jacquier, unul dintre fondatori. Influențele primite de „cerchiști” au fost nu numai din partea universitară, ci ele au venit și din afara acesteia, astfel încât „seminarul de teatru studentesc al lui Liviu Rusu și Cercul Literar, pus sub conducerea de onoare a lui Lucian Blaga, au fost primele forme de constituire a unui «Cerc» aparte, pe care numai întâlnirile la Henri Jacquier l-au conturat pe deplin.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Rolul acestuia din urmă a fost acela de a-i însuflă prin spiritul clasic francez și de a-i influența prin efectul modelator al culturii franceze. Acest tip de „clasicitate (ca ideal, nu ca normă) apare [...] drept alternativă la forme extremiste ale modernismului, avangardismul și purismul, dar și la vechiul «actual», neo-sămănătorism.” (POANTĂ, 1997, 41) Se

<sup>5</sup> Despre această generație, Eugen Todoran afirmă: „Noi am adus un «stil» nou, dar n-am inventat o cultură nouă.” (Eugen Todoran, *Cultura națională*)

conturează astfel aversiunea tinerilor scriitori din Sibiu față de „tradiționalismul provincial, mărginit și persistent în Ardeal” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 26), atitudine consacrată în scrisoarea-manifest, publicată în cotidianul „Viața” (nr. 743, din 13 mai 1943), cu titlul *Ardealul estetic. O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului literar de la Sibiu*. Semnatarii acestei scrisori erau „cerchiști” Victor Iancu, Cornel Regman, Eugen Todoran, Damian Silvestru (pseudonimul lui Ion Negoitescu), Radu Stanca, Ion Oană, O. Drimba, R. Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș. Eugen Lovinescu răspunde acestui manifest, tot în coloanele ziarului „Viața” (nr. 757, din 27 mai), exprimându-și speranța că semnatarii lui ar putea reprezenta „a patra generație maioreșciană”. Scrisoarea a fost primită favorabil în publicațiile culturale ale vremii: „în ziarul «Timpul», sub semnătura lui Arghezi, Tudor Vianu și Eugen Jebeleanu. [...] «Vremea», de asemeni, prin George Ivașcu și Pompiliu Constantinescu, salută gestul tinerilor sibieni, cărora însuși ministrul Culturii, Ion Petrovici, le transmite felicitări pe cale discretă.” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 33) Dar e drept că au existat în presă și diverse insulte și amenințări, a căror consecință a fost creșterea coeziunii grupului, căci ele le-au dat tinerilor o indestructibilă conștiință de grup, reflectată într-o platformă estetică și ideologică comună. Într-o scrisoare a lui Ștefan Aug. Doinaș, expediată către Ovid. S. Crohmălniceanu la 17 august 1995, se precizează: „Eram, acum, uniți nu numai prin prietenia întreținută zi de zi, ci și prin același destin literar, printr-o comunitate de idei, mărturisite public, devenind fapt de cultură care ne angaja deopotrivă pe toți.” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 33) Pe lângă semnatarii scrisorii, mai făceau parte din Cerc și cadre didactice, dar și oameni de litere precum: Umberto Cianciolo (directorul Institutului italian), profesorul Henri Jacquier, Deliu Petroiu, Al. Cucu, Ilie Balea, Ovidiu Cotruș, Lia Jacquier, Radu Enescu, I. D. Sîrbu, Viorica Guy Marica, Nicolae Balotă, Eta Boeriu, Ioanichie Olteanu, Dominic Stanca, Fana Kernbach ș.a.

Amintindu-și de atmosfera acelor ani, Eugen Todoran, în cel din urmă interviu al său, face câteva precizări, necesare pentru a înțelege climatul acelei epoci: „Se vorbește despre Cercul literar de la Sibiu – dar acesta a avut un început la Cluj. [...] În '38-'39. [...] Despre perioada aceasta nu se prea vorbește. Eu, fiind coleg cu ei (cu Radu Stanca și Cornel Regman – n. n.), am participat la tot felul de activități care erau specifice vieții universitare, nu neapărat cu o ideologie. [...] Asta putea să fie o deschidere pentru noi, căci evenimentele atunci au fost foarte limitate, pentru că a venit cedarea Ardealului de Nord și Universitatea din Cluj s-a mutat la Sibiu. Aici, de fapt, se va lega o prietenie... [...] Radu Stanca a fost sufletul acestei mișcări și personalitatea principală pe tot parcursul Cercului literar de la Sibiu. Eram constituiți sub influența personalităților universitare clujene, dar eram noi. Aveam ceva al nostru.” (TODORAN, BALAJ, 1997, 4)

Mutându-se la Sibiu, această mișcare culturală a simțit nevoia unui reviste proprii. Așa a apărut „Revista Cercului literar”. Revistă lunară de literatură, filosofie și artă, redactor: I. Negoitescu. Prin ea s-a creat mediul propice de manifestare a ideilor, atitudinilor și concepțiilor generației „cerchiste”, „așa puteam noi realiza ceea ce simțămintele ne impuneau.” (TODORAN, BALAJ, 1997, 4) Deși revista a avut pe parcursul existenței sale doar șase apariții lunare, din ianuarie până în august 1945 (ultimul număr a fost triplu, cuprinzând lunile iunie, iulie și august), publicația s-a impus în planul culturii naționale: „fiecare număr e o construcție solidă menită să dureze și destinată bibliotecii iar nu consumului efemer. Ea se livrează și acum ca un *corpus* viu de creații artistice și idei estetice al unei grupări literare și originale.” (POANTĂ, 1997, 70) Revista materializează ideile *Manifestului* din 1943, acesta reprezentând actul întemeietor, „...autorii «Revistei Cercului literar» sunt niște profesioniști. [...] ...ea e gândită ca o operă omogenă, cu mai multe tipuri de discursuri care comunică între ele, reflectându-se permanent unul în altul. Evidentă rămâne voința de a construi temeinic după o concepție riguroasă.” (POANTĂ, 1997, 72)

În primul număr al publicației, Eugen Todoran publica o cronică literară: *Un critic sobru: Pompiliu Constantinescu*, vizând prin cele care au urmat aspecte legate de receptarea critică a unor

texte. Semnalăm aici eseurile: *Kant și pacea eternă*<sup>6</sup>, *Cogito în filosofia lui Husserl*<sup>7</sup>, *Tendințe în evoluția literaturii*<sup>8</sup> și *Hyperion, demonic*<sup>9</sup>.

Practic, revista „cerchiștilor” și-a precizat scopul de a scoate literatura ardeleană din provincialism „și să o elibereze de sub canoanele desuete ale neo-semănătorismului, ceea ce au și reușit într-un interval scurt.” (POANTĂ, 1997, 79) Dar ambiția acestora era și mai mare, spune același exeget: „În toamna lui '45, Universitatea clujeană se reîntoarce acasă, iar «Revista Cercului literar» își încetează apariția, ea urmând să apară la Cluj, sub un titlu care să-i definească mai exact profilul, «Euphorion».” (POANTĂ, 1997, 79) Era un plan ambițios al lui Ion Negoitescu, care prefigurează chiar și liniile directe și conținutul primului număr. Aflăm despre planul său dintr-o scrisoare din 3 iunie 1946, către Radu Stanca: „Ca fiu al Elenei și al lui Faust, în Euphorion s-au contopit spiritul grecesc, apolinic (limitele, ordinea elenă) și fausticul modern al europeanului, adică dinamismul, avântul nesăbuit. Preponderent acesta din urmă, Euphorion e mânat spre dezastru. În introducerea mea, eu voi propune ca țintă a noastră pe acel Euphorion inițial al lui Goethe, în care s-au armonizat ordinea, măsura, regula grecească și fantasticul – romanticul germanic. Toate decăderile romantice contemporane, semne ale crizei și dezastrului, cum naturalismul și suprarealismul etc., sunt consecințele acelei rupturi din Euphorion. Noi să propunem restructurarea goetheană. Poezia Cercului e pe această linie. Iar delimitările noastre între genuri și între valori au același sens.” (NEGOIȚESCU, STANCA, 1978, 33) În cele din urmă, Ion Negoitescu își dă seama cu amărăciune că acest proiect a eșuat, în ciuda faptului că „euphorionismul» este utopia culturală a «Cercului Literar», dar una retroactivă, recuperatoare.” (POANTĂ, 1997, 79)

Chiar dacă membrii Cercului s-au îndreptat ulterior spre alte direcții, „fiecare a mers pe drumul lui” (TODORAN, BALAJ, 1997, 79), legătura dintre aceștia s-a păstrat prin „schimbările epistolare, cronicile literare de după «disparația» oficială a grupului care vădesc existența unui dialog întins pe decenii între «cerchiști», prezența unor corespondențe mai profunde între scrierile lor, ce trec de nivelul textelor programatice.” (GAVRIL, 2005, 13-14) Unele dintre scrisori și dialoguri au apărut în presa vremii sau au fost consemnate în volume, rămânând posterității ca dovadă a unei gândiri integratoare și a unor prietenii durabile.

<sup>6</sup> Articolul a apărut în numărul 2 al „Revistei Cercului literar”, I, 1945, p. 17-34. Eugen Todoran prezintă o imagine de ansamblu asupra considerațiilor filosofico-politice kantiene, remarcate din „idealismul său transcendențial”, unde „libertatea înțeleasă ca unitate spirituală coordonatoare a fenomenelor, cu alte cuvinte, face din mecanismul natural un mijloc de înaintare a omului pe linia menirii superioare stabilită de rațiune, un mijloc de realizare a unității spirituale.” (p. 20)

<sup>7</sup> Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 3, p. 54-59. În cadrul rubricii *Cronica ideilor*, Eugen Todoran e de părere că cel mai important merit al lui Husserl este acela de a încerca „să sfărme zidul kantian, de a trece dincolo de rațional prin însăși puterile rațiunii. Și el vrea să ajungă la ceea ce este lucrul în el însuși, însă printr-o încredere absolută în rațiune, opunând primatului rațiunii practice la care Kant a fost nevoit să se oprească, primatul hotărât al rațiunii teoretice. Opunând ontologiei o filosofie critică, el nu construiește un sistem nu impune un punct de vedere, încât filosofia lui, departe de a fi o doctrină, este o metodă, *cogito* cartezian ajungând prin aceasta inevitabil în poziția ei centrală.” (p. 54)

<sup>8</sup> Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 4, p. 14-22. Studiul aduce în discuție idei și concepții promovate de scriitorii clasici ai literaturii franceze, Eugen Todoran amintindu-i aici pe Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot și susținând faptul că acest clasicism de sorginte carteziană „constituie originalitatea romantismului francez”. Pe de altă parte, autorul studiului evidențiază întrepătrunderea culturilor europene și rezultatul contactului culturii românești cu acestea, în viziune maioresciană și lovinesciană, „este tendința care încearcă și în literatura noastră o nouă sinteză între fond și formă prin soluția dată problemei obiectului și a metodei, tendința de a da fondului romantic formele artei clasice, elementelor originare ale «spiritului» nostru, formele culturii majore.” (p. 22)

<sup>9</sup> Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 6-8, p. 57-75. „Fragmentul din teza de licență condusă de D. Popovici, care-și are punctul de plecare în textul lui Lucian Blaga, *Daimonion*, este scris în spirit «cerchist», lăsând să se întrevadă influența discuțiilor din cadrul grupului. Să ne amintim că și Ion Negoitescu intenționa să scrie un studiu pe această temă, iar Ștefan Aug. Doinaș își alesese același subiect la lucrarea de licență.” (GAVRIL, 2005, 246). Eseul lui Eugen Todoran reliefează ideea de titanism a lui Hyperion, titanism care „nu constă într-o revoltă împotriva Divinității, ci în drama psihologică prin care el încearcă să se ridice peste condiția pământeană. Este un demonism prin care el încearcă să se îndumnezeiască prin înlăturarea treptată a elementelor htonice din structura lui. Prin reziduurile htonice el păstrează o anumită aderență cu lumea pământeană ce-l îndeamnă să renunțe la atributul lui divin, să se sustragă fatalității geniului. Nu un Satan în luptă cu Divinitatea, ci un Demon în luptă cu natura proprie.” (p. 63)

### Articolele de tinerețe

Încă din studenției, Eugen Todoran publică studii și articole în revistele vremii, dovedind calități de fin critic literar.

Publicațiile care îi găzduiesc acum textele sunt: „Scânteieri”, publicație a studenților din Târgu Mureș (*Misticismul mioritic în creația culturii*, 1939), „Curțile dorului”<sup>10</sup> (*Eminescu: suflet și natură, Geniile romanțate*, 1941), „Pagini literare” din Turda (*Asupra romanului românesc, Din aspectul poetic al Ardealului, Asupra criticii lui Maiorescu, Teoria critică a lui Titu Maiorescu, Mihai Eminescu: cunoaștere și durere, 1940-1941 și Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania*, 1943), „Revista Fundațiilor Regale” (*Celălalt târâm, în poemele lui V. Voiculescu*, 1942, *Realismul lui Liviu Rebreanu*, 1942, *Dumnezeu în poezia lui Tudor Arghezi*, 1946, *Humorul lui Creangă* (I-II), 1947). Colaborarea la publicațiile din Transilvania a însemnat pentru el o încurajare a creativității critice, dar consacrarea acestora a venit odată cu apariția numelui său în prestigioasa revistă bucureșteană.

### Perioada de absență (1948-1956). Intervalul timișorean (1956-1997)

A urmat apoi aproape un deceniu de absență<sup>11</sup> din paginile revistelor și publicațiilor culturale (1948-1956), care va înceta odată cu venirea sa ca lector la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic, unde predă cursurile de *Folclor literar, Istoria literaturii române (perioada scriitorilor clasici)* și de *Critică literară*.

Începând cu anul 1957 și până în anul morții sale, 1997, colaborează intens la cele mai importante periodice românești: „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe Filologice, „Amfiteatru”, „Anuar de etnologie, artă, istorie, lingvistică”, „Apostrof”, „Argeș”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Contemporanul”, „Familia”, „Jurnalul literar”, „Limbă și literatură”, „Limba și literatura română”, „Luceafărul”, „Orizont”, „Pagini literare”, „Revista de istorie și teorie literară”, „România literară”, „Romanian Review”, „Rostirea românească”, „Scrisul bănățean”, „Steaua”, „Studii literare”, „Synthesis”, „Tomis”, „Transilvania”, „Tribuna”, „Vatra”, „Viața românească”, „Viața studentescă”, dar și la periodice locale: „Drapelul roșu” sau la volume periodice: „Folclor literar”.

În unele cazuri, este vorba despre cronici și recenzii la volume recent apărute, în altele de studii de filosofie, estetică, folclor, etnologie, fără a fi ocolită nici exegeza fenomenologică a marilor opere din literatura română și universală. Majoritatea studiilor și a exegezelor vor intra în componența cărților care încep să apară în această etapă.

### Idei reluate. Idei redefinite

Așa se face că unele dintre ideile prezente în aceste studii, se regăsesc dezvoltate în cercetări de amploare, concretizate în cărți și în cursuri universitare, precum: *Dramaturgia românească între cele două războaie mondiale*, 1966 (cu varianta în limba franceză *La dramaturgie roumaine de l'entre-deux-guerres*, 1966); *Curs de istoria literaturii române moderne*, II. *Eminescu*, 1970; *Eminescu*, 1972; *Secțiuni literare*, 1973; *Curs de literatura română în epoca scriitorilor clasici (1860-1900)*. (*Titu Maiorescu*), 1975; *Maiorescu*, 1977; *Fondul folcloric românesc în poezia lui Lucian Blaga*, I. *Geografia mitică și spațiul mioritic*, 1980; *Fondul folcloric românesc în poezia lui Lucian Blaga*, II. *Tipul mitic, istoria și țara*, 1981; *Mihai Eminescu. Epopeea română*, 1981; *Lucian Blaga. Mitul poetic*, I, 1981; *Lucian Blaga. Mitul poetic*, II, 1983; *Lucian Blaga. Mitul dramatic*,

---

<sup>10</sup> Pe frontispiciul publicației se precizează: Revistă de literatură a studenților în litere și filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I”, înscrisă la Tribunalul Sibiu, Secția II, nr. 152/1940 și se menționează că este îngrijită de Ovidiu Drimba, Ion Maloș-Râpeanu, Radu Stanca și Eugeniu Todoran.

<sup>11</sup> „Ca pentru aproape toți cerchiștii, perioada 1947-1957 fusese a excluderilor succesive. Dar dacă Radu Stanca, I. Negoieșcu, Șt. Aug. Doinaș se puteau bucura de sprijinul unor familii rămuroase, de alianțe dinamice, cu Eugen Todoran lucrurile sunt puțin mai complicate. El traversează mereu o subliniată singurătate (...), dar o anumită distanță îl separă de ceilalți: nu este prea-apropiatul lui Lovinescu! Nu se dorește pe scena spectacolelor literaturii!”, notează Cornel Ungureanu. (UNGUREANU, 2003, 255)

1985; *Lucian Blaga. Mit, poezie, mit poetic*, 1997; *De de Eminescu?*, 1999 (volum scris în colaborare cu G. I. Tohăneanu).

Având o serioasă pregătire filosofică și estetică, dar și cu o orientare precisă în domeniul retoricii, poeticii, istoriei literare și criticii de idei, Eugen Todoran a practicat o istorie literară centrată pe „reducția eidetică, fenomenologică”, propunând un amplu demers exegetic, tematic, filosofic, psihologic, social și, nu în ultimul rând, hermeneutic. „Critica fenomenologică se asociază la Todoran cu critica genetică, impunând interpretării o construcție «genetic-arhetipală», din etajările căreia se desprind nu doar reevaluări de mare finețe, ci și o metodologie originală și un stil de lucru.” (DGLR, s. v.) Această abordare estetică din „unghi categorial” provine din sondarea „arheologiei textuale”, în care opera este considerată drept „expresia unei spiritualități”. El propune, așadar, o interpretare din perspectivă teoretică a „fenomenologiei poeticii”, pe care o preferă în detrimentul altor formule critice, ca de pildă, cea structuralistă. Pretutindeni militează pentru evidențierea forței cuvântului sensibil, din sensul căruia derivă imaginea poetică expresivă, în planuri succesive. „O critică fenomenologică prezidează aceste eforturi, textul se deschide, se varsă în context, «geneza gândirii poetice» conjugă într-un *cogito*, (un tot interior al gândirii poetice), *noesa* (intenționalitatea conștiinței) și *noema* (semnalele operei). Laborioasele sale încercări află – prin reconstituirea etapelor – structura originală și unitară; descrierea genezei își descoperă propria ei ordine interioară.” (RACHIERU, 1989, 2)

Astfel, studiile monografice, dar și articolele răspândite în periodicele vremii se remarcă prin minuțiozitate, acribie și erudiție, oferind publicului cititor interpretări originale: „Studiile sale sunt in-cursiuni (prefixul își păstrează sensul de «adâncire în»), scufundări metodice în straturile genetice ale creației, apte să pună în valoare tonalitatea fundamentală a operei.” (IANOVICI, 1981, 2) În concepția lui Eugen Todoran, demersul critic are menirea de a regândi această perspectivă a „esenței” lucrurilor și de a o reda în propria sa manieră, de interpret al fenomenului cultural și spiritual, întreprinzând o cercetare integratoare ce reliefează „planul convergențelor”.

### **Studii, interviuri, dezbateri, anchete, comunicări, colocvii, conferințe**

Este vorba despre alte forme ale activității sale literar-științifice, concretizate în volume colective (*M. Eminescu. I. Creangă. Studii; Studii de literatură română și folclor; Studii de literatură comparată; Istoria literaturii române, II. Metodologia istoriei și criticii literare; Eminescu după Eminescu; Portrete de grup cu Ioana Em. Petrescu; Eonul Blaga* etc.

A acordat numeroase interviuri unor oameni de litere, precum Valeriu Ganea, Titus Crișciu, George Cușnarencu, Nicolae Iliescu, Grațian Jucan, Mihai Ungheanu, Doina Pașca, Nicolae Rotund, George Dinu, Ioana Em. Petrescu, Adriana Babeți, Ion Oprișan, Gheorghe Secheșan, Cornel Ungureanu, Emil Vasilescu, Brîndușa Armanca, Mircea Mihăieș, Veronica Balaj.

A răspuns unor anchete apărute în „Cronica”, „Orizont”, „Revista de istorie și teorie literară”; a participat la dezbateri și mese rotunde pe teme de istorie literară și folclor, publicate în „România literară”, „Orizont”, „Amfiteatru”; a susținut un mare număr de comunicări științifice la colocvii și conferințe cu caracter național și internațional, care au fost ulterior publicate în revistele „Viața”, „Limbă și literatură”, „Limba și literatura română”, „Orizont”, „România literară”, „Tomis”.

În sfârșit, a semnat articole omagiale sau comemorative despre personalități ale mediului literar și universitar românesc, în „Steaua”, „Analele Universității din Timișoara. Seria Științe filologice” sau „Orizont”.

### **Editor, redactor și prefațator**

O altă „treaptă” a activității sale științifice se întvede din calitatea sa de editor, îngrijitor, coordonator sau prefațator. A editat volumele Titu Maiorescu, *Critice* (I) (1973), *Din Critice* (1978), *Opere* (I) (1978), a prefațat volumul lui Dorian Grozdan, *Umbre de cleștar* (1974), a îngrijit (împreună cu Gabriel Manolescu și apoi cu Vasile Crețu) seria de volume „Folclor literar”, 1983-

1988), „Anuar de etnologie – artă – istorie – lingvistică” (1981), „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe filologice (1965-1985).

### **Corespondența**

De-a lungul anilor, profesorul Eugen Todoran a participat la un viu schimb epistolar cu prietenii săi literari. În arhiva sa se păstrează scrisorile primite în decursul timpului de la diverse personalități ale culturii române și universale: Ion Negoitescu (scrisori din Sibiu, datate în 2 martie 1943, 30 martie 1943, 12 aprilie 1943, 2 mai 1943, 21 mai 1943), Ion Breazu (Cluj, 23 mai 1957 și 15 iulie 1957), academicianul Iorgu Iordan (București, 12 decembrie 1962), Ștefan Augustin Doinaș (16 octombrie 1963 și 13 februarie 1971), I. C. Chițimia (București, 28 mai 1965, 19 iunie 1965, 13 decembrie 1965), Ion D. Lăudat (Iași, 20 noiembrie 1965, 10 ianuarie 1973), Mircea Zăciu (Cluj, 23 noiembrie 1965, 1 aprilie 1967, 18 iunie 1984), Constantin Ciopraga (Iași, 4 decembrie 1965 și încă una nedată, se presupune că e din anul 1965), Eugen Tănase (Cluj, 16 septembrie 1966), Iosif Cheie-Pantea (București, 21 decembrie 1967), prof. univ. dr. doc. Al. Dima, directorul Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, membru corespondent al Academiei Române (București, 25 august 1970), Vasile Fanache (două scrisori de la Cluj, nedatate), prof. B. Cazacu, prorector al Universității din București și director al cursurilor de vară și al colocviilor științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român (București, 17 martie 1971), Laurențiu Fulga, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din R. S. România (București, 20 octombrie 1973), Ovidiu Papadima (București, 22 mai 1974, 26 iulie 1974, 23 noiembrie 1982), Gheorghe Anca (4 decembrie 1974), Mario Ruffini (Torino, 7 mai 1975), Ion Olteanu (București, 12 noiembrie 1976), Liviu Rusu (Cluj, 23 septembrie 1977), Constantin Dinischiotu, directorul Teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani (17 ianuarie 1877), Gheorghe Ivănescu (Iași, 24 decembrie 1980), Ioanichie Olteanu (31 decembrie 1980), I. D. Sîrbu (Gary) (Craiova, 24 septembrie 1982, 14 ianuarie 1983, 10 martie 1984), Corneliu Mircea (14 aprilie 1984), Nicolae Rotund (două scrisori, Constanța, 1985), prof. Luisa Valmarin, Departamentul de Studii Romanice, de la Universitatea din Roma (15 martie 1986), Petrică Irimescu (Rm. Vâlcea, 22 septembrie 1986), Ștefan Munteanu (31 martie 1987), Aurel Petrescu (București, 28 martie 1988), Arlette Chemain, Departamentul de limbi moderne – Literatură comparată, Universitatea din Nisa „Sophia Antipolis” (5 aprilie 1991, 28 noiembrie 1994), Nicole Otto, Centrul Cultural Francez din Timișoara (14 ianuarie 1993), Walter Biemel (11 martie 1995), Nicolae Dinu, directorul Direcției Arhivă și Documente Diplomatie, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al României (București, 7 aprilie 1995), prof. Alexandru Niculescu, responsabil de curs la Universitatea din Udine (26 octombrie 1995), prof. Dumitru Nica, inspector școlar general, prof. Dumitru Lazăr și prof. Nicolae Drăghici, inspectori școlari de specialitate, Inspectoratul Școlar al Județului Olt (17 iunie 1996) (ȚĂRA, 2002, 197-257)

### **Întemeietor de școală filologică și bibliotecă universitară**

Pe bună dreptate, Eugen Todoran a fost numit, „întemeietor” cu „vocație de dascăl și de om deosebit.” (ȚĂRA, 2002, 5) El a făcut parte din grupul de elită care a creat învățământul filologic universitar în spațiul cultural bănățean, întemeind o adevărată școală de exegeză literară. A schimbat, astfel, în mod semnificativ direcția și evoluția Facultății de Filologie din Timișoara, constituind secții și catedre noi, înlesnind accesul tinerilor talentați spre cariera universitară.

Timp de 14 ani, între 1963-1977, a condus Catedra de literatura română, din cadrul Facultății de Filologie, perioadă fructuoasă din punct de vedere științific pentru toți membrii ei.

Mai târziu, între 1990 și 1996, când a fost ales rector al Universității, și-a propus să reformeze structural instituția, aducând-o alături de universități europene. Într-un interviu publicat în „Orizont” (octombrie 1992), Eugen Todoran face următoarea precizare, cu strictă referire la noul său mandat de rector reales: „Am reorganizat profilul Universității umaniste, cu facultăți și secții noi, cu număr sporit de studenți, cu schimburi interuniversitare și începuturi de cooperare cu universitățile străine.” (TODORAN, UNGUREANU, 1992, 3) Acest fapt s-a datorat pasiunii sale pentru cunoaștere, dar și îndelungatei sale experiențe universitare, dobândită ca asistent al



profesorului Dimitrie Popovici, la Universitatea din Cluj-Napoca. A stabilit numeroase și fructuoase relații de colaborare cu prestigioase universități din Franța, Germania, Olanda, Anglia, Austria, Ungaria, Spania și a inițiat diverse programe interculturale, la care au putut avea acces atât personalități ale mediului universitar timișorean, cât și ale spațiului cultural european.

În activitatea sa didactică, dar și în cea de rector al Universității din Timișoara, a adaptat modelul european, păstrând însă specificul învățământului universitar de la începuturile sale. „Profesorul a înființat și a reînființat, în timp foarte scurt, șase facultăți noi și a creat premisele întemeierii altora. O grijă specială a manifestat față de învățământul umanist, întemeind, încă din anul universitar 1990-1991, secțiile de filosofie și de limbi clasice, fără de care nu se poate imagina cercetarea în profunzime a limbii și literaturii. Dar să nu uităm că, în momentul când și-a încheiat mandatul de rector, Universitatea de Vest avea nouă facultăți cu 52 de specializări și peste 8000 de studenți. Dacă ne raportăm la anul 1989, când Universitatea din Timișoara avea doar patru facultăți și aproximativ 2500 de studenți, saltul este mai mult decât semnificativ. Totodată, s-a triplat numărul cadrelor didactice.” (ȚĂRA, 2002, 6)

Pe de altă parte, referitor la profesia didactică, însuși profesorul menționează: „N-am avut niciodată motive să mă îndoiesc de ea. Ani de-a rândul am avut satisfacția unei depline audiențe la cursuri, fără alt control decât al spațiului interior pe care m-am silit să-l creez în gândirea auditorilor. Unora li s-a părut dificil drumul, dar o dată deschis, la rândul lui putea produce satisfacții celor care credeau că ideile se «învață» și nu se «gândesc». N-am vrut să reduc literatura la filosofie, cum mi s-a reproșat uneori, dar fiecare mare operă literară, cel puțin la scriitorii cu care m-am ocupat la cursuri, implică o dimensiune filosofică, pe care trebuie să o înțelegem din structurile de adâncime ale «textului» operei, cum ne place să spunem astăzi, dacă bineînțeles știe cineva unde începe și unde se sfârșește «textul».” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3)

Ca profesor, ca om de litere, ca istoric literar, Eugen Todoran s-a implicat permanent în spiritualitatea românească a epocii. Mesajul umanist pe care îl transmite tinerilor intelectuali se întrezărește în rândurile următoare: „Ca profesor de istorie literară, am avut cadrul necesar de implicare încă de la înființarea Facultății de Filologie din Timișoara, pentru un studiu al literaturii române valorificat ca moștenire literară, după criteriile și cerințele științei contemporane. La ceea ce învășasem din școala veche despre știința explicării fenomenului literar, se adăuga relația istorică stabilită de materialismul dialectic. Am înțeles materialismul istoric ca o metodă generală de explicare a fenomenelor prin relația lor dialectică, într-o direcție care nu excludea metodele speciale pentru definirea specificului metodelor spirituale, ca valori, inclusiv fenomenul literar ca valoare artistică. Pentru interdependența societate-artă, în formele conștiinței sociale, am avut în vedere criteriul axilologic al judecării estetice, motivat istoric prin etapele și formele gândirii poetice a scriitorului, care ne menține în specificul operei lui, ca produs artistic. Am evitat pozitivismul și sociologismul în istoria literară, chiar când tendințele respective păreau inevitabile.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Se poate spune că, și în cariera didactică, și ca om de cultură, a abordat o critică obiectivă, exegetul sondând o „arheologie a poezicului”, felul în care „nucleul” cuvântului, ca purtător al „spiritului național” rezonază în conștiința generațiilor, de-a lungul timpului. Astfel că, „această abordare a textului – actul critic fiind, din perspectiva aleasă, un proces de continuă recuperare – duce la minuțioase scrutări ale substratului mitico-filosofic, arhaic și genetic și, totodată, la confruntarea acestor depozite primare cu straturile culturii moderne.” (DGLR, s. v.) Totodată, se poate adera la aprecierea că „spectacolul critic în care se exersează profesorul Todoran se numește monumentalitate.” (MIHĂIEȘ, 1986, 2)

De-a lungul întregii sale cariere universitare, Eugen Todoran s-a implicat mereu în viața culturală și științifică a Universității și a spațiului bănățean. Împreună cu G. I. Tohăneanu a pus temelia Bibliotecii Centrale Universitare. Ca decan al Facultății de Filologie a făcut numeroase demersuri pentru ca această bibliotecă să obțină dreptul de a fi depozit legal.

Fostul director al acestei biblioteci, Vasile D. Țâra măturisește: „În 1990, a făcut primul demers la Ministerul Învățământului pentru transformarea Bibliotecii Centrale a Universității din Timișoara în cea de-a patra Bibliotecă Centrală Universitară din România. În 1992, când, nefiind

biblioteca de rang național, instituția noastră a pierdut un foarte important program TEMPUS, care trebuia să ducă la informatizarea bibliotecii după modelul Bibliotecii Universitare din Londra, din inițiativa Profesorului s-au reluat demersurile la Ministerul Învățământului pentru statutul de Bibliotecă Centrală Universitară. De data aceasta rezultatul a fost pozitiv. Prin *Ordinul ministrului învățământului* nr. 6237, din 14 septembrie 1992, Biblioteca Universității din Timișoara, a devenit, începând de la 1 octombrie 1992, Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara, instituție de interes național, cu personalitate juridică.” (ȚĂRA, 2002, 7) În semn de profundă recunoștință, azi numele profesorului Eugen Todoran stă pe frontispiciul acestei importante instituții.

Într-un interviu acordat lui Emil Vasilescu în ziua inaugurării instituției, Eugen Todoran afirma cu mândrie: „Într-o universitate mare, cu profil complet refăcut, Biblioteca este exact inima care întreține pulsul normal pentru funcționarea întregului organism al instituției.” (TODORAN, VASILESCU, 1993, 20) Tot în același interviu, menționa: „Cartea care stă în fața ochiului transmite ideea unei adevărate cugetări, unei înalte simțiri și numai contactul cu cartea ne dă siguranța unei evoluții firești a generațiilor actuale și a celor care vor veni” (TODORAN, VASILESCU, 1993, 21), pentru că „biblioteca este casa sufletului intelectualului. Din ea nu se poate ieși decât îmbogățit.” (IBIDEM)

### Concluzie

Eugen Todoran a fost un strălucit profesor, un om cu o vastă cultură, concretizată în textele sale transmise posterității, a fost un remarcabil întemeietor de școală, vocație ce poate fi recunoscută în activitatea numeroșilor săi elevi, care aparțin „școlii timișorene de istorie și critică literară”.

### Bibliografie

- \*\*\* *Dicționarul general al literaturii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009
- \*\*\* „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 2, 3, 4, 6-8
- CROHMĂLNICEANU, Ovid. S., HEITMANN, Klaus, *Cercul literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, Editura Universalia, Colecția Sinteze, 2000
- IANOVICI, Sorina, *Eugen Todoran sau despre arheologia poeticului*, „Orizont”, XXXII, 1981, nr. 20, p. 2
- MIHAIEȘ, Mircea, *Blaga – mitul dramatic*, „Orizont”, XXXVII, 1986, nr. 3, p. 2
- NEGOIȚESCU, Ion, STANCA, Radu, *Un roman epistolar*, București, Editura Albatros, 1978
- POANTĂ, Petru, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul original*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997
- RACHIERU, Adrian Dinu, „Cheia filosofică”, „Luceafărul”, XXXII, 1989, nr. 15, p. 2
- TODORAN, Eugen, VASILESCU, Emil, „Biblioteca și cartea ne dau siguranța unei evoluții firești”, interviu realizat de Emil Vasilescu, „Biblioteca”, 1993, nr. 3-4, p. 20
- TODORAN, Eugen, *Confesiunile unui eminescolog*, „Orizont”, XL, 1989, nr. 2, p. 3
- TODORAN, Eugen, DINU, George, *Convorbiri cu prof. univ. dr. Eugen Todoran*, „Orizont”, XXXIX, 1988, nr. 17, p. 3
- TODORAN, Eugen, *Cultura națională*, „Ghiocelul”. Revista Societății de lectură «Junimea», Teiuș, I, 1937, nr. 1, p. 20
- TODORAN, Eugen, UNGUREANU, Cornel, *Dialog în octombrie*, interviu consemnat de Cornel Ungureanu, „Orizont”, IV, 1992, nr. 18, p. 3
- TODORAN, Eugen, CRIȘCIU, Titus, „Gândindu-i pe marii noștri scriitori, ne gândim pe noi înșine în moștenirea lor”, Eugen Todoran interviuat de Titus Crișciu, „Orizont”, XXXIV, 1983, nr. 46, p. 3

TODORAN, Eugen, BALAJ, Veronica, *Memorie și destin. Ultimul interviu*, consemnat de Veronica Balaj, „Orizont”, IX, 1997, nr. 11, p. 4

ȚĂRA, Vasile D., *Eugen Todoran. 1918-1997*, Timișoara, Editura Mirton, 2002

UNGUREANU, Cornel, *Despre Cercul Literar de la Sibiu. Intervalul timișorean*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2004

UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003

